

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת שפטים, תשס"ז
מספר 717מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם עבר שלמה על איסורי המלך?*

בפרשתנו מופיעה פרשת המלך, ובה מצוינים שלושה איסורים החלים עליו (יז:טז-יז):
רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וְה' אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן
לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לִבּוֹ, וְכִסֶּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד.
האמורא רב אחא מתייחס למתואר על שלמה המלך בספר מלכים וסובר ששלמה המלך אכן עבר
על שלושת האיסורים האמורים, ואלה דבריו (ירושלמי, סנהדרין פ"ב ה"ו):

אמר ר' אחא: אמר שלמה, שלשה דברים ששחקה (=הענישה) עליהן מידת הדין חיללתים,
'לא ירבה לו נשים' וכתוב 'והמלך שלמה אהב נשים נכריות' (רבות) 'מל"א יא:א)... 'לא
ירבה לו סוסים', וכתוב 'ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות (!) סוסים ומרכבות ושנים עשר
אלף פרשים' (דבה"ב ט:כה)... 'וכסף וזהב לא ירבה לו מאד' וכתוב 'ויתן המלך את הכסף
בירושלם כאבנים' (מל"א י:כז).

למרות דבריו של רב אחא, עיון בספר מלכים מלמד שאין הספר שולל את כל מעשיו של שלמה
המלך, אלא את ריבוי נשיו (מל"א יא:א-יג), ובעניין ריבוי הסוסים והכסף אין עליו כל ביקורת
(שם י:יד-כט). גם ספר דברי הימים ב (ט:יג-לא), שיחסו לשלמה הוא אפולוגטי,¹ משמיט רק את
ריבוי הנשים אך לא רואה כל קושי לאזכר את ריבוי הסוסים והכסף. אדרבה, הוא רואה בריבוי זה
שבח גדול לשלמה.

לפיכך יש לשאול אם אכן עבר שלמה על שני איסורים אלה, ואם כן, מדוע ספר מלכים עובר
על כך בשתיקה?

כדי לענות על שאלה זו יש לבחון את יחס ספר מלכים למלכות שלמה כפי שהיא מתוארת
מפרק א עד פרק יא. בפרקים אלה יש חלוקה דיכוטומית ברורה בין פרקים א-י לפרק יא. בחלק
הראשון (פרקים א-י) מלכות שלמה מתוארת כימי זוהר שבה הוא מגיע לשיאים, וגולת הכותרת
של מלכותו היא בניית בית המקדש (פרקים ו-ט). אבל בפרק יא מתואר השפל שאליו הגיע שלמה
לעת זקנתו, לאחר שהרבה לו נשים נכריות.² המסר העולה מחלוקה זו הוא שכאשר שלמה נהג
כראוי והלך בדרך ה', הוא זכה להישגים רבים, אולם כאשר חטא בסוף ימיו, נענש בחלוקת
ממלכתו (בימי רחבעם בנו). כדי לחדד את המסר הזה, ספר מלכים "מתעלם" מהתנהגות לא ראויה
של שלמה בימי הזוהר ואינו מגנה אותו על זה. לפיכך אף ששלמה חטא כשהרבה סוסים וכסף
ועבר על איסורי תורה, אין כל ביקורת עליו.

* בנושא זה עסקתי בהרחבה בעבודתי: **מלך והדיוט – יחסם של חז"ל לשלמה המלך**, עבודה לשם קבלת התואר
דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת-גן תשס"ד.

¹ ראו שרה יפת, **אמונות ודעות בספר דברי הימים**, ירושלים 1971, עמ' 180, 402.
² חלוקה זו מכנים החוקרים "חלוקה מסורתית". חלוקה אחרת ראו אצל עמוס פריש, **פרשת מלכות שלמה בספר
מלכים**, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשמ"ו, עמ' 38, 295.

דוגמה אחרת הממחישה מגמה זו של ספר מלכים היא נישואיו של שלמה המלך לבת פרעה. נישואים אלה מופיעים בראשית מלכותו של שלמה (מל"א ג:א), ואין בכתוב שם כל ביקורת על מעשה זה. אבל בפרק יא מתברר שנישואים אלה היו נגד מצוות ה' (יא:א-ב):

וְהַמֶּלֶךְ שָׁלַמָה אֶהָב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בֵּת פְּרָעָה מוֹאֲבִיּוֹת עַמּוֹנִיּוֹת אֲדָמִית צִדְנִית חִתִּית. מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִבְאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָּהֶם אַךְן יִטּוּ אֶת לְבָבָם אַחֲרֵי אֱ-לֹהֵיהֶם, בָּהֶם דָּבַק שָׁלַמָה לְאַהֲבָהּ.

מדוע נמנע ספר מלכים מלבקר את שלמה על נישואים אלה בזמן תיאור ההתרחשות? כאמור, ביקורת כזו תפגע בחלוקה הדיכוטומית ובמסר של שכר ועונש.

דרשתו של רב אחא שהובאה לעיל, שלפיה עבר שלמה גם על האיסור להרבות סוסים ועל האיסור להרבות כסף וזהב, היא דוגמה למטרה של כמה מן החכמים "לשבור" את הדיכוטומיה של ספר מלכים ולהבליט את חטאי שלמה גם בימי הזהר שלו. אם רב אחא "רק" מדגיש ששלמה עבר על איסורי המלך המפורשים בתורה, הרי חכמים אחרים אף מבקרים את שלמה על התנהגותו בפרשיות שאין בהן כל איסור, וספר מלכים אף רואה בהן שבח גדול לשלמה. דוגמאות אפשר למצוא בדרשות ביקורתיות על בקשת החכמה של שלמה בגבעון, משפט הנשים וחנוכת המקדש.³

מדוע חכמים אלה פוגמים בחלוקה הדיכוטומית של ספר מלכים ומציגים את שלמה כחוטא כבר בימי זוהרו? נראה שהתשובה היא הקושי להבין את המהפך שחל אצל שלמה המלך. כיצד נהפך המלך הצדיק שהגיע לשיאים שאף מלך לפניו ואחריו לא הגיע אליהם, למלך חוטא שהיה שותף לעבודה זרה של נשותיו בסוף ימיו? דברי הביקורת של החכמים על שלמה באים להראות ששלמה לא עבר מהפך בחייו מאחר שכלל לא היה צדיק, וכבר מראשית מלכותו היו בו פגמים. יוצא אפוא שדמותו היא אחידה, וסופו כחוטא (כפי שמציג ספר מלכים) מלמד על תחילתו.⁴

ד"ר גלעד ששון
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

³ ביקורת על בקשת החכמה: שלמה רצה בחכמה כדי להשיג רווח חומרי וכבוד (שהש"ר א:ט); על משפט הנשים: שלמה אכן ביקש לחתוך את הילד החי (קה"ר י:א [זט]); ועל חנוכת המקדש: שערי המקדש מסרבים לאפשר לו להכניס את ארון הברית (בבלי שבת ל ע"א).

⁴ ראו דיון בשאלה אם אדם טוב יכול להיעשות רע בבבלי ברכות כח ע"ב. חשוב לציין שיש גם מגמה הפוכה להציג את שלמה כנקי מכל רבב לאורך כל מלכותו וגם בסוף ימיו, למשל הדרשה המפורסמת "כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה" (בבלי שבת נו ע"ב).